

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tylos estetika

Kažin ar daugelis aktyvių šių dienų pozityvizmo filosofijos išpažinėjų yra skaitę Voltaire „Kandidą, arba Optimizmą“?.. Prarijau jį dar paauglystėje, smagaus siužeto suviliota – kaip ir „Zadigą, arba Likimą“. Ir manau, kad būtų verta ramiai ir santūriai perskaityti šį rašytoją ir filosofą dar kartą.

Nes tiesiog stebėtina, koks Voltaire šiuolaikiškas ir aktualus – juk ir pozityvizmas, ir fatališkumas niekur nedingo, galima sakyti, kad netgi persipynė ir savotiškai mutavo, susimaišė su invazinėmis dvasinėmis praktikomis ir vėl veši visu savo gražumu. Optimistinis pozityvumas, pavyzdžiui, itin gajus visokiose mėgėjiškose veiklose, kurios socialinių tinklų ir medijų dėka jau seniai užgriozdijo visą įmanomą eterį, vos bepalikdamos vietas seniems meno skeptikams ir pesimistams, manydamos, kad teisingai daro, nesgi gyvenimas yra gražus, tai ir menai turi būti gražūs.

Žinoma, estetika menui – vienas iš svarbiausių dalykų. Esmė tik tame, kaip estetika suvokia, tarkim, jaunas ir žvalus (jei ne amžiumi, tai širdimi) mėgėjas pozityvistas ir jo oponentas, senas, ironiškas niurzgalius, kurį Voltaire'as būtų pavadinęs koku nors Bandidu, arba Nepatikliuoju. Taigi grožio adeptas pozityvistas mestųsi į švelnią kičo jūrą, nē nematydamas, kad jinai – tik iki kelių, o niurzgalius... o ką – niurzgalius? Niurzgaliai dažnai tik atsidūsta ir kažką nesuprantamo burblena, pozityvistai mano, kad jie tiesiog nemoka dailiai apdainuoti jausmų ir kažin kodėl labai taupo žodžius.

Taigi štai. Žodžio taupumas – štai kas yra esmė.

Mūsų amžius – *fake news* amžius, kuriam įtakos veikiausiai turėjo ir tai, kad įsibėgėjome be galo, be krašto plepėti, reikia to ar nereikia. Ir daugelis iš mūsų net nesuvokia, kad tyla yra prabanga, būtina tikrajai estetikai suvokti. O ką jau kalbėti apie gilesniąsias esmes, kurioms suvokti būtina savotiška askezė. Arba, tiksliau pasakius, taupymas.

Todėl mane ne juokais gąsdina knygų rašytojai, sugebantys išspausti klaidiai storus romanus, turinčius daugiau nei 500 puslapių (ar po Balzac ir Dickens dar galima taip nesaikingai rašyti?!) ir apskritai žmonės, kurie staiga užsimano parašyti knygą. Juk apie knygas daug smagiau galvoti (kurti jų siužetus galvoje) ir jas skaityti, nei rašyti. Ir dar turint omeny, kad viskas jau parašyta. Ir nors rinkodaros tikslais leidėjas (arba ir pats autorius) pasigarsina, kad šios knygos autorius rašo taip, kaip niekas dar nerašė, bet tuo patikėti gali tik žmogus, kuris savo gyvenime skaitė tik autobusų tvarkaraščius ir skelbimų skiltis laikraščiuose.

Išplitus *Zero waste* judėjimui beigi kitiems sąjūdžiams, neigiamai reaguojantiems į besaikį vartotojiškumą, sakyčiau, turėtų ateiti laikas ir kultūros sričiai. Ir kiekvienas iš mūsų galėtų (nesakau – turėtų, nenoriu riboti pasirinkimo laisvės kaip esminės vertybės) savęs paklausti: ar man reikia tų visų madingų neva kultūros dalykų, kuriuos aš tuoj pat užmirštu, tų perteklinių žodžių, tos neva pozityvios gyvenimo filosofijos, kuri iš esmės nėra jokia filosofija, o tiesiog banalus prisitaikymas prie daugumos?..

Paklauskite to savęs tyloje. Kur šviečia žvaigždės, mąsto medžiai, kur gimsta mintys ir vizijos ir kur nėra žodžių.

Renata Šerelytė

Gervuogės pavidalo planetiškas ūkas Kronberger 61

*Tyli tiesą daiktai, pranašų mums nematomos akys.
Kaip ugnies lelija nusižudo liepsnojanti žvakė.
Krenta žvaigždės nakčia. Šią visatą tarytum sutvėrė
Absoliuto šviesa, kai paleido į nebūtį strėlę.*

*Niekas tampa gamta, atsispindinčios jūroj viršūnės –
nepasiekt joms gelmės... O giliai žemės kraujas bekūnis.
Medituoja tankmėj savo veidus pamiršę išminčiai,
dykumos įkvėpti, pasipriešinę gaivalui – minčiai.*

Gražina Cieškaitė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Tylos estetika • 2-as psl. Vytautas A. Gocentas. Žymus Lietuvos istorikas dr. Algirdas Matulevičius apie Mažosios Lietuvos ir lietuvininkų fenomeną Europos kultūroje • 3-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Atskleisti savo paslaptį nesiryžo net geriausia draugui • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Didžiausias Europoje japoniškas sodas lankytojų trūkumu nesiskundžia • 5-as psl. Gražina Cieškaitė. Teofanijos. Eilėraščiai • 6-as psl. Rita Nomicaitė. Atrastos Vlodo Jakubėno dainos • 7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Svari knyga kitu kampu • 8 psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Fluxus renginiai Kaune • Naujos knygos

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

ŽYMUS LIETUVOS ISTORIKAS DR. ALGIRDAS MATULEVIČIUS APIE MAŽOSIOS LIETUVOS IR LIETUVININKŲ FENOMENĄ EUROPOS KULTŪROJE

KELETAS PASTEBĖJIMŲ
IR PALINKĖJIMŲ
SKAITYTOJUI

Vytautas A. Gocentas

Žymus Lietuvos istorikas, enciklopedininkas, Mažosios Lietuvos istorijos ir lietuvių tautinio atgimimo spaudos tyrinėtojas Algirdas Matulevičius šiemet paminėjo savo amžiaus 80-ąją sukaktį – gimė 1939 m. sausio 10 d. Giedraičiuose, Molėtų r. baigė Giedraičių vidurinę mokyklą, besimokydamas laimėjo respublikinį astronomijos konkursą. Tačiau astronomu netapo, baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą, studijuodamas buvo fakulteto studentų mokslinės draugijos (SMD) pirmininkas bei viso universiteto SMD pirmininko pavaduotojas.

Nauja istoriko knyga* – straipsnių rinkinys, kurį sudarė „Lietuvos aido“ techninio centro vadovė ir žurnalistė Loreta Nikolenkienė. Karaliaučiaus universiteto studentijai skirtas straipsnis – jau buvo publikuotas, o kelionių vadovas, skirtas keliaujantiems po Mažąją Lietuvą – esmingai peržiūrėtas, papildytas, išplėstas. Gi kiti straipsniai – originalūs ir gausiai aprūpinti išnašomis, nuorodomis, citatomis. Pratarinėje knygos autorius nuoširdžiai dėkoja ir Lietuvos žurnalistų sąjungos nariui, tautotyrimininkui, redaktoriui Jonui Laurinavičiui, kuris paskatino ją išleisti „Naujojo lanko“ leidykloje ir suteikė paramą. Tiesa, knygos tiražas – kuklus, tik 50 egzempliorių, bet viską atperka jos turinys. Žinoma, po kurio laiko autorius ir nauji mecenatai gali imtis papildomo straipsnių knygos leidimo.

Knygos išliekamoji ir mokslinė vertė ta, kad nuo šiol viename kryptingai orientuotame rinkinyje sutelkti net penki monografiniai straipsniai. Knygą pristato redaktorius J. Laurinavičiaus žodis ir išsami pratarinė – jie supažindina su istoriko gyvenimo, studijų faktais, kelionių ir mokslinių bei kraštotyriminių ekspedicijų po Karaliaučiaus kraštą, buvusias jotvingių ir prūsų žemes dabartinėje vakarinėje Lenkijoje. Buvo pažintinių turistinių kelionių gidas ir vadovas. Iš viso kelioms enciklopedijoms, žinyams suredagavo iki 20 tūkst. mokslinių straipsnių, pats Lietuvos ir lietuvių išeivijos spaudoje parašė keletą tūkstančių straipsnių. Jie paskelbti Vokietijos, Lenkijos, JAV ir Kanados spaudoje, o tai istorinės mokslinės studijos, publicistiniai straipsniai. Grįžęs iš mokslinių konferencijų Vokietijoje, Lenkijoje publikavo taiklias išvadas ir pastebėjimus apie kintantį tyrinėjimų lauką ir poslinkius, archyvinės medžiagos atsivėrimus.

Pabrėžtina, kad knygos autorius po II Pasaulinio karo pirmas pradėjo išsamiai tirti Mažąją Lietuvą, lietuvininkų socialinę, ekonominę, teisinę, religinę bei kultūrinę padėtį. Sudarė kelis originalius žemėlapius. Rinkinio straipsniai – ankstesnės ir naujausios mokslininko publikacijos, kurios taip pat parengtos preciziškai, remiantis gausiais archyviniais dokumentais, juos išsamiai pristatant ar išsiai publikuojant.

* *Mažosios Lietuvos ir lietuvininkų fenomenas Europos kultūroje: straipsnių rinkinys* / Algirdas Matulevičius; sudarė Loreta Nikolenkienė. – Kaunas: Naujasis lankas, 2019. – 179,[1] p.: iliustr., faks., portr., žml... Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-474-162-3

Daktaras Algirdas Matulevičius

ALGIRDAS MATULEVIČIUS MAŽOSIOS LIETUVOS IR LIETUVININKŲ FENOMENAS EUROPOS KULTŪROJE

Žinia, mokslinėje literatūroje, tyrinėjimuose jau įsitvirtinęs Mažosios Lietuvos ir lietuvininko vardai. XVI a. Mažosios Lietuvos pavadinimas *Klein Litaw* pirmą kartą fiksuojamas Prūsijos kronikininkų Simono Grunau, Luco Davido darbuose. XIX a. pab. šis pavadinimas buvo prikeltas ir ypač išpopuliarėjo po Pirmojo pasaulinio karo.

Patys lietuvininkai save dažniau vadino *Prūsų lietuviais*, o gyvenamą kraštą – *Prūsų Lietuva*. Toks vietovardis ir savivardis buvo naudojamas ir Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojo, evangelikų liuteronų kunigo, savo parapijiečių lietuvių amžininko Teodoro Lepnerio (1633–1691) knygoje „Prūsų lietuviai“ (*Der Preusche Littauer*, išl. 1744 m. 2 leid. 1848 m.), kur lietuviai – protingi, apskrūs, turi gerą atmintį, laikosi duoto žodžio, ištvermingi ir svetingi. Šis vietovardis ir savivardis naudojamas Mažosios Lietuvos spaudos darbuotojo, kalbininko, žodynininko, kultūros veikėjo, evangelikų liuteronų kunigo, religinių raštų rengėjo, spaudos darbuotojo, Karaliaučiaus profesoriaus Frydricho Kuršaičio (1806–1884).

Skaitant dr. A. Matulevičiaus rinkinio straipsnius, skirtus lietuvininkams, kur jie pavadinami ir *mažlietuviais* (pvz. p. 13 nurodoma, kad šis terminas plačiau vartojamas nuo XIX a. II pusės), nereikėtų pamiršti – jie patys tiek anuomet, tiek ir šiandien krašte ar išeivijoje save vadina *prūsų lietuviais*. Pastarojo meto pavyzdžiu gali būti ir XX a. lietuvininkų žymus visuomenės ir sporto veikėjas

Vilius Trumpjonas vyresnysis, kilęs iš Trakسدėdžių prie Šilutės. O lietuvininkų žymi visuomenės veikėja, dailininkė Ieva Jankutė-Gerola savo kalboje ar laiškuose ir taip prisistatydavo: „*Mes – prūsėliai*“. Beje, XX a. I pusėje susiformavus ir visokeriopa gyvuojant Klaipėdos kraštui (1923–1939) išskyla ir dar vienas vietos gyventojų savivardis *klaipėdiškis* ar *memellander*. Tą savivardį, jo atsiradimo aplinkybes jau nagrinėja XX ir XXI a. istorikai. Žinia, klaipėdiškiai savo kailiu patyrė, kad jie kitokie vokiečiai ir skiriasi nuo etninės Vokietijos gyventojų. Karo pabaigoje ar po karo patekę į Vokietiją (vėliau federatyvinę ar sovietinę-demokratinę) klaipėdiškiai gavo kitokius asmens dokumentus, maisto korteles – jie visokeriopa skyrėsi nuo etninių vokiečių tiek dokumentų, tiek kortelių garantijomis ar teisėmis. Trumpai drūtai buvo ir yra vis dar sakoma: „*Kaip dangus nuo žemės...*“

Minėtina, kad ir krašto pavadinimą tiek krašte ar išeivijoje gyvenantys naudoja *Prūsų Lietuva* (tarpusavyje, spaudoje, kitoje lektūroje) ir *Preußisch Litauen*, (vokiškoje terpėje ir lektūroje). Priminsiu, kad Vilius Trumpjonas jaunesnysis (1936–2012), gimęs XX a. Klaipėdoje, o gyvenęs Čikagoje (JAV), pasakojo nuolat besikartojančius atvejus: „*Ta Lithuania Minor* amerikoniai supranta kaip *Jauna* ar *Jaunoji Lietuva*, o ne *Mažoji Lietuva...*“ Anuomet krašte autochtonai lietuvininkai tiek savo parlamentą, tiek laikraščius vadino *Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba* (Tilžė, 1918–1924), *Prūsų Lietuvių Balsas* (Tilžė ir Klaipėda, 1919–1923), kuriuos sekė daugybė kitų pavyzdžių.

Straipsnių rinkinio pratarinėje (p. 9) neatitiktinai taip pat rašoma: „*Noriu atkreipti skaitytojų dėmesį, kad Prūsiją (Prūsą) XIII a. užkariavus ir valdant Vokiečių ordinui, kryžiuočiams nesvarbu buvo kokios tautos bei etnosai, gentys gyveno toje valstybėje ir kuria kalba ar tarne kalba. Nuo Prūsijos šalies vardo visi autochtonai baltai vadinti „prūsais“.* Tautybes imta aiškiai skirti 1517 m. prasidėjus Reformacijai ir 1525 m., žlugus Ordinui, susikūrus pasaulietinei Prūsijos kunigaikštystei. Šalia prūsų oficialiai valstybiniu mastu paplito jų giminingų baltų genčių lietuvių, lietuvininkų, sūduvių ir kitų jotvingių genčių, kuršių vardai.“

Dar viena iškalinga pratarinės citata apie Mažąją Lietuvą, jos fenomenalią reikšmę (p. 10): „*Susidarė, nors ir negausus, lietuvių inteligentijos, intelektualų sluoksnis, vadovaujantis lietuvininkų visuomenininkų kultūriniam sąjūdžiui. Mažlietuviai ilgą laiką turėjo kultūrinę autonomiją. Beveik visos lietuvių raštijos, apskritai kultūros vertybės pirmiausia sukurtos Mažajoje Lietuvoje. Be jos paramos kažin ar būtų atsilaikiusi Didžioji Lietuva, žiauriai pavergta carinės Rusijos imperijos. Ar rasime kitą tokį mažą Europoje kraštą? Šis kultūros paveldas, knygnešystė yra fenomenas, unikumas, vertingas Europos civilizacijai, kultūrai plėtoti, demokratiniam procesams.*“

Šiai citatai antrinant dažnas tėvynainis prisimena ir profesoriaus dr. Mykolo Biržiškos giluminę ištartį: „*Mažoji Lietuva – lietuvių kultūros lopšys.*“

Žinia, krašto žmonės savi su savais galėjo susitikti lietuvių evangelikų bažnytelėse, lietuvių mokyklose, lietuvių draugijose – „*Byrutos*“ „*Santaros*“ ir kitose, rinkimams į politinius darinius – *konservatyvų skyrimo draugystėje...* Savivaldos nedidelį langą turėjo 1923–1939 metais, bet ir tas buvo susaistytas autonomijos ir kitokiais apribojimais, kurių sėkmingai išnaudojo vietos ir užsienio nacių kultūrtrėgeriai, o lietuvininkai steigė draugijas ir jų lėšomis mėgino atgauti švietimo, kultūros, muziejų ir kitus barus. Dabar, sakytumėi, Klaipėdos ar Vilnijos kraštuose taipgi yra tiek rusėnų, tiek kaimynų lenkų aljansai ar sąjungos...

Pratarinės vienuoliktame puslapyje įdėta ir 1941 m. gruodyje vykusią Lenkijos-SSRS derybų dalyvio žurnalisto ir diplomato Ksawero Prusinszinskio vertinga citata (tuomet Vokietijos Vermachto daliniai jau buvo prasiveržę į Maskvos priemiesčius, o sunkiosios artilerijos haubicų trenksmai girdėjosi net už storų Kremliaus sienų), kurią naktinio pokylio metu J. Stalinas, be kita ko, pareiškė: „*Kartais būdavo, kad kai kurios tautos buvo išstumtos iš savo nuo amžių apgyvendintų vietų. Pavyzdžiui, Rytų Prūsija. Manau, kad pusė Rytų Prūsijos buvo apgyvendinta lenkų, o antroji pusė – lietuvių.*“

Nukelta į 8 psl.

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Atskleisti savo paslaptį nesiryžo net geriausiam draugui

Leonas Peleckis–Kaktavičius

Šiaulių valstybinis dramos teatras gražiai prisimena ir pagerbia visus čia dirbusius menininkus, susiklosčiusios dėmesio vertos tradicijos. Turbūt nė vienas Lietuvos teatras neturi sukaupęs tiek archyvinės medžiagos apie praeitį ir buvusius, kaip šiauliškis. Tai – didžiausias šviesios atminties aktorius ir režisierius Kazimiero Tumkevičiaus, padovanojusio teatrui visą gyvenimą kauptą archyvą, nuopelnas. Šis darbas tęsiamas.

Šiomet būtų sukakę 95 metai aktoriumi Vaclovui Tamašauskui, sukūrusiam šio teatro scenoje per 120 vaidmenų. Jubiliejus bus pažymėtas prisimenant kolegos sukurtus vaidmenis ir jo sudėtingą gyvenimišką patirtį, nes jau lygiai dešimt metų, kai iškeliaves Anapilin.

Šių eilučių autorius aktorius V. Tamašauską pamėgo dar vaikystėje. Vėliau buvo netrumpa asmeninė pažintis. Ši mozaika – iš įvairių metų susitikimų.

2000 m. balandžio 8 d. Vilniuje aktoriumi V. Tamašauskui buvo įteiktas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medalis, ta proga ranką spaudė Lietuvos kariuomenės vadas generolas Jonas Kronkaitis, Krašto apsaugos viceministras Edmundas Simanaitis. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu, šis apdovanojimas paskirtas už nuopelnus kuriant ir stiprinant LR krašto apsaugą.

Daugeliui aktoriaus gerbėjų ši žinia buvo netikėta, nes niekada apie tai nerašė spauda, nesipasakojo jis net draugams. Tiesa, vyresnieji teatro žmonės žinojo, kad jų kolegai yra tekę kalėti Sibiro lageryje, tačiau tokių, kurie prisimintų V. Tamašausko sugrįžimą, nebebuvo.

Buvo pasiryžęs mirti už Lietuvą

Vaclovas Tamašauskas pasakojo, kad ilgus dešimtmečius apie tą savo biografijos faktą neužsiminė niekam, nors visada buvo labai komunikabilus, kompanijos žmogus.

Kartais gal kiek net nepatogu, kad ir aštuntą dešimtį įpusėjęs tebešaukia „Vaceli, Vaceli“, prisipažino, nors tikrai žino, jog tuo parodoma tik pagalba, atsiradusi dėl jo paties žmogiškų santykių su kiekvienu. O iki Atgimimo neatviravo, nes žinojo, kuo tai gali baigtis – jaunystėje likimas buvo atseikėjęs ir drėbtelėjęs.

Vokiečių okupacijos metais V. Tamašauskas neturėjo nei dvidešimties. Tada prieš savo norą baigė aukštesniąją prekybos mokyklą („kadangi brolis išlaikė, jis ir „nudirigavo“ kur reikia nešti dokumentus“) ir iš Vilniaus sugrįžo tėviškėn, šeši kilometrai nuo Ukmergės. Pradėjo jaunuolius gaudyti į Reicho tarnybą. Sužinojus apie gaudynes, su kitais bendraamžiais tekdamo slėptis miškuose, raistuose.

Kai su atsišaukimu į tautą kreipėsi generolas Povilas Plechavičius, jaunasis Vaclovas įstojo į vietinę rinktinę Ukmergėje, pateko į du šimtai šeštąjį batalioną, kuris 1944 m. gegužės 20 d. buvo išsiųstas kovoti su Krajos armija. Kovinėje parengtyje teko lūkuriuoti Alšėnų pilyje. Jau buvo sprogdintas tiltas, atkirtęs susisiekimą su Ašmena, kai vieną dieną, budėdamas sargyboje, išvydo atvažiuojant vokiečių tankus. Rinktinės vyrams buvo nurodyta vykti į Kauną. Iš pradžių visi atsidūrė Ašmenos miesto parke, kur apsuptiems vokiečių buvo įsakyta: „Dėkite ginklus“. Karius uždarė į šeštąjį Kauno fortą ir po poros parų, lydint sargybiniams šunims, susodino į prekinį vagoną, vykstančius Vokietijon. Taip už Lietuvą pasiryžęs mirti V. Tamašauskas ir maždaug dar šimtas dvidešimt tautiečių atsidūrė toli nuo tėvynės, prie Olandijos sienos, Oldenberge.

„Pristatė dirbti oro uoste pagalbinis darbus, – pasakojo V. Tamašauskas. – Iš ten vežė į kitus miestus, taip pat ir Berlyną, kur visą pusmetį atkasinėjome subombarduotus pastatus, traukėme la-

Aktorius Vaclovas Tamašauskas

vonus po amerikiečių lėktuvų antskrydžių.“

Karui baigiantis V. Tamašauskas atsidūrė netoli Prahos, šešiasdešimt kilometrų iki miesto. Kai pateko pas rusus, suprato, jog gali blogai baigtis – bendražygiais tapę buvę aukšti Smetonos laikų karininkai paskubėjo atsikratyti medalių ir ordinų.

Baugino ir iš kaminėlio rūkstantys dūmai prieš bunkerį esančiame pastate, kažkas paleido gandą, kad ten nuodijami belaisviai.

Iškratė ir V. Tamašauską. Prakalbęs rusiškai buvo paklaustas, iš kur jų kalbą žinąs. Atsakydamas *Kogda u nas v sorokovom godu bili ruskich, tak i naučilsia**, iškart nė nesuprato, kuo taip užrūstino, kad vos prie sienos nepastatė. Pasirodo, padaręs klaidą, nes rusiški žodžiai „buvo“ ir „mušė“ skamba panašiai.

Laukė ilgas kelias pėsčiomis, kol rusai atvarė iki Lvovo. Ten ir sužinojo apie tai, kad netarnavusieji rusų armijoje gražinami į namus.

Greitai pasibaigusi pirmoji sėkmė

Grįžo į Ukmergę 1945 metų liepą. Įsidarbino kooperatyve. Pajutęs, kad saugumas iššniukštinėjo apie nesena praeitį, aukštaitis paliko gimtinę ir išvyko į Šiaulius, kur netoliese, Linkaičiuose, dirbo brolis.

Šiauliai jį traukė dar ir dėl kitos priežasties. Nuo vaikystės troško būti aktoriumi. Vaidino ne tik mokykloje, jau vėlesnėse klasėse talkino ir Šaulių sąjungai jų pastatymuose.

1947–ųjų pradžioje V. Tamašauską priėmė į Dramos teatro studiją. Sekėsi gerai, būdamas studentas drauge ir vaidino. Pirmojo pasisekimo sulaukė suvaidinęs Jono Marcinkevičiaus pjesėje „Kavoliūnai“. Tada recenzijose prakalbėta apie jį kaip perspektyvų aktorį.

Norėdamas šiek tiek prisidurti prie tuomet labai menkutės aktoriaus algos, V. Tamašauskas dar po metų subūrė dramos ratelį „Maisto“ fabrike. Buvo sutarta, kad atlyginimas bus natūra („duosim, nenuskriausim“), o kai kartą įdėjo tris kilogramus dešrų, rusas sargas ėmė ir sulaikė, ir jokie paaiškinimai apie užmokestį jam, kaip dramos ratelio vadovui, nepadėjo. Buvo 1949–ųjų kovas. Nuteisė septyneriems metams ir išvežė į Irkutsko sritį.

Nauja patirtis

Dabar visaip pagalvoja, pasakojo: buvo labai neramūs laikai, pats žmonių vežimas, tiesos sakyti ne

tik iš scenos negalėjai, bet ir į ausį. Visada buvęs linksmo būdo ir tuomet jo nekeitė, gal kur per daug ką pasakęs, todėl ir nutarė kažkas nors tokiu būdu izoliuoti, atjungti nuo visuomenės. Scena juk yra scena. Juk tie, kurie „atsilygino“ už darbą dėšromis, privalėjo tai patvirtinti. Deja...

Drauge su kitais nelaimėliais, tarp kurių buvo ir nemažai politinių, V. Tamašauskas per Angaros upę tiesė didžiulį tiltą, kurį montuojant žuvo ir nemažai lietuvių. Dvidešimt ketverių metų jaunuoliui, ne itin fiziškai stipriam, tai buvo sunkus išmėginimas. Keturiasdešimties ir daugiau laipsnių šaltyje reikėjo smulkinti atvežtus didžiulius akmenis. „Per penkis metrus žmogaus nematai, užsimoji kūju ir pats krenti ant akmens“, – prisiminė tuos sunkius išbandymus V. Tamašauskas.

Per trejetą mėnesių tapo nepanašiu į žmogų. Įpratusiam atrodyti „kaip ir dera artistui“ teko įgyti daug naujos patirties.

Įdomi iš tų laikų išlikusi smulkmena: į lagerį V. Tamašauskas buvo atvežtas tokiais drabužiais, kokiais paėmė po repeticijos – lako batais, vizitinėm kelnėm. „Kam tau tos „lakierkos“? – teiravosi prižiūrėtojai. „Gal reikės kur vaidinti“, – dar vis bandė

juokauti. Kadangi buvo rūkantis, sutiko iškeisti lako batus į „branavykus“ ir tris pakelius machorkos. Už vieną pakelį iš buvusio ūkininko gavo kaimiškus kailinukus – tokiam šaltyje su inteligentiška apranga ilgai netrauksi.

O štai su vizitinėmis kelnėmis išėjo nei šis, nei tas – kad jų nepavogtų, paslėpė praardęs čiuzinį, deja, vieną dieną neberado.

Lageryje kalėjo ir ne vienas aktorius bei režisierius, tiesa, ne iš Lietuvos. Kai rinko aktorius savi-veiklai, V. Tamašauskas netiko, nes prastai mokėjo rusų kalbą. Nors žinodamas, kad ir laisvėje mažai vilčių grįžti į sceną, tokios vilties neatsisakė net sunkiausiomis akimirkomis.

Kaip V. Tamašauskas sugrįžo į teatrą

Sugrįžęs į Šiaulius, Dramos teatrą rado jau gerokai pasikeitusį – buvęs teatro vadovas ir dauguma aktorių persikėlę Klaipėdon, naujasis režisierius Josifas Šeinas, net ir perskaitęs buvusio dramos studijos dėstytojo K. Simaškos rekomendacinį laišką, nenorėjo kalbėtis su lagerininku: „Na ką, lagerininkas... Kaip čia?“

Tuo metu teatro partinis sekretorius buvo aktorius Stasys Paska, pažįstamas iš anksčiau. Puikus aktorius ir doras žmogus, įstojęs į komunistų partiją „dėl reikalo“, nulėmė būsimą V. Tamašausko gyvenimą. „Na gerai, – sutiko J. Šeinas, – eikit į partijos komitetą, kaip ten pasakys, taip ir bus“.

Partijos komitetas netoli. „Neskubėk, – sako S. Paska beiniant per skverelį ir paklausia: – Gal kokį rublį turi?“ „Padarėm čierką, pašnekėjom. „Neikim į tą komitetą, – pasakė Paska, – pasakysim, kad buvom“, – pasakojo šių užrašų autoriui V. Tamašauskas. „Viskas gerai“, – kitą dieną režisieriui atraportavo S. Paska.

Taip V. Tamašauskas vėl sugrįžo į teatrą, su kuriu daugiau niekada nebesiskyrė. „O dėl vaidmenų labai engiamas buvau Šeino. Be abejo, jis žinojo tikrąją mano istoriją,“ – sakė V. Tamašauskas.

V. Tamašauskas – Potencijos Pinkauskaitės premijos laureatas

Kitas požiūris į V. Tamašauską ir įsimintinesni vaidmenys atsirado jau išvykus iš teatro J. Šeinui, o ir apskritai šiek tiek pasikeitus visuomeninei atmosferai.

Nukelta į 8 psl.

Japoniškas sodas žavi augalų įvairove.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Didžiausias Europoje japoniškas sodas lankytojų trūkumu nesiskundžia

Algis Vaškevičius

Kretingos rajone, Darbėnuose prieš daugiau nei 10 metų pradėtas kurti japoniškas sodas dabar yra didžiausias toks sodas Europoje ir užima net 16 hektarų plotą. Jo įkūrėjas Šarūnas Kasmauskas šį unikalų sodą kuria kartu su meistru iš Japonijos Hajime Watanabe, kuris čia kasmet gyvena po šešis mėnesius. Gydytojas Š. Kasmauskas prisimena, kad daugybę lankytojų kasmet pritraukiantį sodą jis pradėjo kurti 2007 metais.

Tokia idėja gydytojui kilo po apsilankymo Japonijos Kioto mieste, kur jam didelį įspūdį paliko ten pamatytas japoniškas sodas. Jis išsigijo sklypą netoli Darbėnų miestelio Kretingos rajone, susirado jauną klaidėdį Roką Vaičių, kuris išmoko japonų kalbą, dvejus metus mokėsi Japonijoje bonsu auginimo ir sodininkystės meno paslapčių. Prieš septynerius metus autoavarijoje žuvęs vaikinasis buvo parašęs laišką savo mokytojui H. Watanabe, ir meistras po kurio laiko atvyko į Lietuvą. Tiesa, priekė dar daugiau kaip trejų metų, kol vyko parengiamieji darbai ir buvo įkurtas šis sodas.

Septyniadešimt trejų metų japonas Lietuvoje dirba neprašydamas užmokesčio jau 11 metų. Įvairiose pasaulio šalyse jis iš viso yra sukūręs daugiau kaip 150 sodų. Tarp jų – ir ši Lietuvoje, kuris lankytojų skaičiumi tikrai nesiskundžia – vasarą čia kasdien apsilanko apie 500 žmonių, o per metus jų skaičius viršija 30 tūkstančių.

H. Watanabe Kretingos rajone sužavėjo sklypo šeimininko suteikta visiška laisvė – jis leido 16 hektarų lauke daryti ką nori ir turėjo tik vieną pageidavimą – kad šis sodas būtų panašus į prieš 350 metų įkurtą garsųjį Kioto karališkąjį sodą Katsura Rikyu. Kuriant sodą sumanymai ne kartą keitėsi, daug ką ribojo ir finansinės galimybės, o japonas šį savanorišką darbą iki šiol vadina savo svajonės išsipildymu.

Apie Lietuvoje gyvenantį ir be atlygio dirbantį garsų savo tautietį prieš keletą metų didžiausias Japonijos televizijos kanalas buvo sukūręs laidą, kurią pamatė apie 50 milijonų žmonių. Ši laida japonišką sodą Lietuvoje išgarsino ne tik Japonijoje –

kasmet Mažučių kaimą lanko žmonės iš viso pasaulio ir vaikstant po sodą gali išgirsti pačių įvairiausių pasaulio kalbų. Dalis lankytojų čia viską apibėga maždaug per pusantros valandos, bet didesnioji dalis ramiai vaikšto po sodą ir savaip medituoja bent po kelias valandas.

Šio sodo teritorijoje iš viso pasodinta per 10 tūkstančių įvairiausių augalų: Lietuvoje retų japoninių azalijų, stiprų malonų kvapą skleidžiančių magnolijų, ryškia raudona spalva rudeniop išsiskiriančių japoninių klevų, taip pat sode yra apie tūkstantį bonsu, tarp jų – ir Japonijoje padovanotų 200 metų senumo medžių. Čia pasodinta daugiau kaip 350 sakurų – šiuos medelius sode gali pasisodinti to pageidaujantys žmonės, ir prie daugelio jų yra lentelės su pavardėmis ir medelio pasodinimo data.

Sodo įkūrėjas lankytojams pasakoja, kad pagrindiniai augalai čia yra Lietuvos miškų medžiai ir krūmai, o augalai iš Japonijos – tik akcentai. Kai kurie iš japoniškų augalų neištveria lietuviškos žiemos ir vėjo, tad jų vietoje atsiranda Lietuvos augantys medžiai ir krūmai. Kai kuriuos iš jų jau pamėgo kiškiai, stirnos, elniai, briedžiai, kurie dalį medelių apgraužia, juos stengiamasi aprišti, bet kai kuriuos vis tiek tenka atsodinti.

Populiariausias sodo medis yra lietuviška pušis,

taip pat japonų sodininkystės meistras labai pamėgęs ir mūsų beržą. Čia netrūksta ir klevų, skroblių, liepų. Puikiai veši hortenzijos, gana švelnus pajūrio klimatas leidžia auginti ir šalčiui jautresnes jų rūšis rožiniais, violetiniais žiedais.

Lankytojai atkreipia dėmesį ir į kukliais žiedais žydinčius vilkdalgius – jie yra vieni iš vos keleto sode žydinčių daugiamečių gėlių. Kas bent kiek yra domėjęsis japoniškų sodų koncepcija, puikiai žino – ištaigingų žydėjimų žavinčioms gėlėms čia ne vieta, žydėjimas turės būti subtilus, primenantis natūralų gamtos peizažą. Jaukumo sodui teikia take liai tarp augalų, akmenų kompozicijos, čiurlenantys upeliai.

Šioje vietoje prieš daugiau nei dešimtmetį nebuvo nieko panašaus, ką galima pamatyti dabar – nei kalnelių, nei upelių. Viskas čia buvo pasodinta, suformuota, visos kalvos, akmenys atvežti. Reljefo formavimas buvo patikėtas dar kitam japonų landsafto meistrui Hidemi Onishi, patenkančiam į geriausiųjų landsafto specialistų penketuką pasaulyje. Sodo formavimas iki šiol dar nebaigtas ir šis procesas tikriausiai užims dar nemažai metų.

Lankytojus sodas turbūt labiausiai žavi savo paprastumu – čia nėra įmantrių atrakcionų, įvairiausių skulptūrų ar kitokių pramogų – jame galima pasivaikščioti, apžiūrėti meistriškai sukurtą aplinką. Šio sodo struktūra yra kiek įmanoma laukinė, tačiau viskas formuota laikantis griežtų taisyklių.

Čia nuolat dirbuojasi 5-6 žmonės, taip pat kartais atvyksta savanoriai iš kitų pasaulio šalių. Be bonsai kolekcijos, akmenų, 350 sakurų medžių kolekcijos, sode įrengti 4 poilsio nameliai. Taip pat čia įrengta augalų, suvenyrų krautuvėlė, arbatos namelis. Atėityje planuojama pastatyti dar keturis poilsio namelius ir galiausiai baigti formuoti sodą.

Prie įėjimo į sodą galima pamatyti lentelę, kad sodo kūrimui nesinaudojama jokia parama iš šalies, jokiais Europos Sąjungos fondais ar bankų paskolomis. Pagrindiniai rėmėjai yra į sodą atvykstantys žmonės, už įėjimo bilietą į sodą mokantys po 6 eurus (vaikams, pensininkams yra nuolaidos), taip pat tą paramą sudaro ir žmonių pasodintas vardinis medis. □

GRAŽINA CIEŠKAITĖ ✦ TEOFANIJOS

akimirka minties
akimirka būties
ir švento dvasios riksmo

ir tuomet tu pamatysi
tikrovę
kreivo veidrodžio karalystėje

prisiglausk prie širdies
o sidabrinis debesėli
aš myliu tavo bedugnę

tylos metafizika rožėje
tylos metafizika kambariuos
kur nėra tavo kapo

naktis prasiskleidžia
kaip rožė juoda
užsimerkus

žiūriu į Dievą
aš pro ašaras
skeveldrose visatos

tu dangų pamatei
atsispindėjusį
rožyno gelmėje

iš dykumos į dykumą
ėjai apie pasaulio pradžią
pasvajoti

dangaus ekstazėje
pilnatvėje žydėjo
siela vieniša

pašauk mane mintie
į puotą
kursime tikrovę

pašauk mane tarei
nudegino šviesa
ir praregėjo saulė tavyje

praskrido paukščiai
po vidurnakčio
tarytum verksmas jų balsai

kas tarp rožių baltų
žydras žaibas
jėmims dausas

Kilio ūkas (Carina Nebula).

Hubble'o nuotr.

nebijoki dangaus
jis tarp veidrodžių
spindi gražiai

ką tu kuri širdie
kai prie rožyno
žvakę užsidegusi meldies

nežinai kas yra
man tikrovė
ji skleidžia tave

susapnuoji žodžius
ir taip sukuri kalbą
visatai

bežodis jausmas
o būtis
ji buvo nutylėta

gražiai spindėjo
jūra
pro pušų šakas

ir leidosi žemyn
kadaisė švietusi giliai
šventoji saulė

švytėjo angelas
iš įsčių žvelgė
kurianti šviesa

dangus pradėjo pradžią
ir nušvito sodai
mėnesienoj

tu gyveni sapne
lyg būtum prisikėlus
ir sudužus

giliai alsuoja sąmonė
visatos dulkėse
atgimdanti save

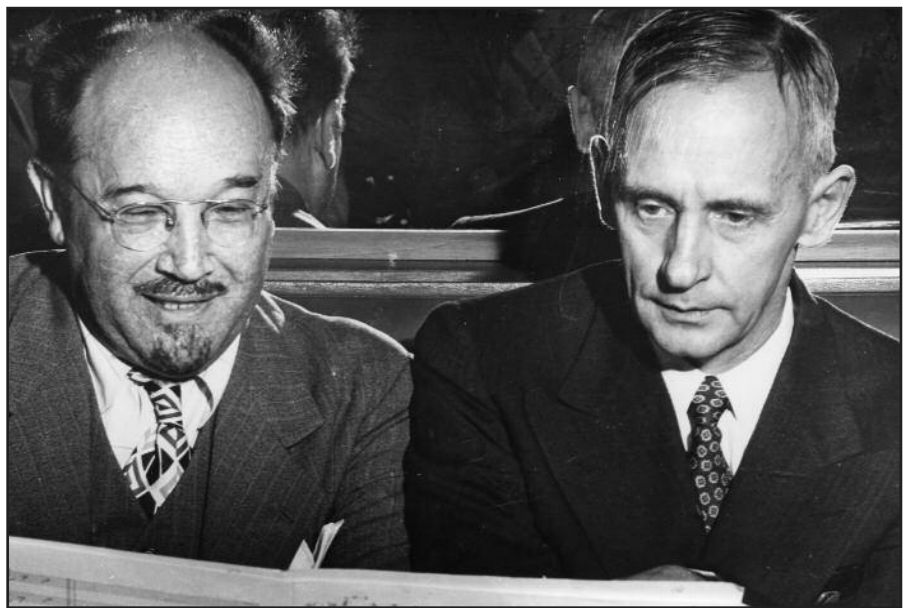
pražydo feniksas liepsnoj
ir užgiedojo
dangūs

tave stebės Dievybė
pro visatos
purpurinį vaizdą

regėsi krintančias žvaigždes
į veidrodį
jėmintą visatos

Daina „Idilija“. V. Jakubėno autografas. K. ir M. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus

Kompozitorius Juozas Žilėvičius ir Vladas Jakubėnas

Atrastos Vlado Jakubėno dainos

Rita Nomicaitė

Lietuvos muziejuose ir archyvuose aptinkamas vis didesnis pluoštas Vlado Jakubėno kūrinių, kuriuos kompozitorius laikė dingusiais. Randama ir tokių, kurie kol kas net nėra patekę į jo kūrinių sąrašus, kadangi suvestinės rengtos remiantis tik JAV archyvų dokumentais.

Bene pirmąjį sąrašą paskelbė Čikagos konservatorijos studentas dainininkas Ignas Malčius, magistro darbo dalį paskyręs Vlado Jakubėno kūrybai ir konsultavęsis su kompozitoriumi (1969). Išsamiausia Vlado Jakubėno kūrinių sąvadą parengė Loreta Tamulytė-Venclauskienė. Sąrašas paskelbtas jos sudarytoje knygoje „Vladas Jakubėnas. Straipsniai ir recenzijos“ (Lietuvos muzikos akademija, Vilnius, 1994). Internetu duomenis kruopščiai atskleidžia Lietuvos muzikos informacijos ir leidybos centras (www.mic.lt) Vladiui Jakubėnui skirtame puslapyje.

Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas užmirštomis Vlado Jakubėno solo ir choro dainoms, tačiau pirmiausia pasidžiaukime instrumentinės muzikos radiniais – tarsi sentimentalios nuotraukomis iš praeities. Štai Miko ir Kipro Petrauskų lietuvių muzikos muziejuje Kaune išliko 15-mečio Jakubėno *Rondo de salon*, sukurta 1919 m. Kalėdoms (gruodžio 24 d.). Tai šokių tipo muzika, kur dažnai kartojasi vienas melodinis motyvėlis. Kūrinėlis, beje, visai netrumpas. Išpūdingai išplėtotas ir kitas ankstyvasis opus – pjesė „Vasaros fantazijos tema“, baigta lapkritį (metai nebeįskaitomi; visa informacija apie datas fiksuojama autoriaus, natose). Abu kūriniai parašyti fortepijonui, tačiau „Vasaros fantazijos“ natų kamputyje randame pastabėlę: tinka orkestrui. Opusai yra suformuoti profesionalia ranka, patraukliai persmelkti humoro ir nostalgijos emocijų. Tad verti viešo atlikimo, tiek fortepijonu, tiek suorkestravus.

Nežinia, kokia draugystė Vladą Jakubėną siejo su kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus tėčiu Viktoru, kauniečiu vargonininku ir kompozitoriumi (žinoma jo dainelė „Skambėk, pavasarėli, vai lingo lingo ly/ Žydėkit melsvos gėlė, žydėkit pabaly“). Ar 75-metį šiemet švenčiantis maestro Giedrius Kuprevičius yra matęs Jakubėno du Preljudus su kompozitoriaus dedikacija natose „Siunciu Viktorui Kuprevičiui“? Sprendžiant iš muzikos emocinio bangavimo, tiršto skambesio ir natų užrašymo būdo, atrodytų, kad preliudai sumanyti vargonams.

1973 m. lapkričio 23-iają, penktadienį, Marijos aukštesniojoje mokykloje Čikagoje įvyko iškilmingas autorinis Vlado Jakubėno koncertas, skirtas 50-osioms kūrybos metinėms. Skambėjo jo didieji veikalai – simfonijų dalys, dvi kantatos – „De profundis“ (Bernardo Brazdžionio ž.), „Mano pasaulis“ (Vincio Mykolaičio-Putino ž.), dainų solo balsui su

Vladas Jakubėnas

orkestru. Būtent dainas Vladas Jakubėnas laiko savo pirmaisiais reikšmingais darbais. Ypatingu atskaitos punktu kompozitoriaus laikomas kūrinys „Gėlės iš šieno“ pagal populiariąjį Kazio Binkio eilėraštį. Toji daina tapo dažniausiai atliekamu Jakubėno kūriniu, ji buvo prisiminta ir Lietuvos Respublikos 100-mečiui skirtame Vilniaus festivalyje – atgaivinta jaunosios kartos artistų Dovilės Kazonaitės (sopranas) bei pianistės Onutės Gražnytės (dirigentės Mirgos sesers) žaviu pasirodymu Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje.

Tuo pačiu 1923-24 m. laikotarpiu parašytos dainos Tyrų Dukters žodžiais kūrinių suvestinėse neįturiuoja. Jose panašiais pievų žiedeliais atsispindi 20-mečio jaunuolio pastoralinės nuotaikos. „Pie-menaitė“ – kalnuose ožkeles linksmai ganiusi našlaitė, besiilginti sutikto tamsių akių bernužio. Trumputė „Idilija“ turi švelnaus smagumo: „Pasi-ėmęs sau vamzdelį / Aš išeisiu į pievelę / Tarp žolelių tarp gėlių / Pakvėpuoti vėjeliu. / Pasiskynęs sau žiedelių / Aš pašvilpinsiu dainele / Merguzėlė tuoj atbėgs / Ir tyčiomis pasislėps / O aš tyliai nejuocioms / Pabučiuosiu paslapčioms“.

Dar daugiau Vlado Jakubėno muzikos turtų glūdi Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje. Vienoje bylų saugoma egzistencines dvejonas perteikianti daina „Ar bus tai?“, naiviais nežinomo poeto svarstymais ir „klausiančiomis“ melodijomis kreipiantis į šviesiąją saulutę, baltąjį debesėlį – tikintis šviesaus pasaulio.

Visai kitokio, išskirtinio pobūdžio yra kūrinys „Prie jūros“ (balsui ir fortepijonui). Iš esmės turime nuostabų vokalinį noktiurną, erdviais tylutėliais skambesiais kalbantį apie vakaro šventą tylą. Jakubėnas, studijuodamas jau paskutiniame Latvijos konservatorijos kurse, nušlifavo dainą lyg brangakmenį. Noktiurno bendraautoris – dar vienas kompozitoriaus kraštiečių, biržietis poetas Pranas Lembertas (pasirašydavęs Lemberio slapyvardžiu).

Tačiau giliausi dvasiniai ryšiai Vladą Jakubėną siejo su poetais Kaziu Bradūnu ir Vincu Mykolaičiu-Putinu. K. Bradūnas buvo artimas kompozitoriaus bičiulis. Jų meninės ir žmogiškosios jausenos susikristalizavo keliuose choro dainose, tarp jų – DP stovyklose atsiradusi, širdį iki šiol verianti „Vakaro maldoj“. Sunkiau atsekti asmenišką Vincio Mykolaičio-Putino ir kompozitoriaus draugystę, kadangi pastarasis priklausė senai reformatų šeimai. Nežiūrint to, daugiausia muzikos Jakubėnas parašė pagal šio poeto eiles. Ir gražiausių, išpūdingai išplėtotų.

Tai dideli kūriniai chorams „Kėlėsi laisvė“ (1933, Lietuvoje neatlikta!), „Vai eičiau aš, eičiau“ (įtraukta į 1938 m. Dainų šventės repertuarą). 1944 m. parašyta neįprastai idiliška, todėl sukelianti dramatiškus jausmus, yra kantata „Mano pasaulis“. Tokia metaforišką interpretaciją patvirtina pats kompozitorius. Minėto 1973 m. koncerto programėlėje komentuojama: „Mano pasaulis“, „kurio choro partija rašyta dar

Lietuvoje, prieš emigruojant, esanti lyg šviesi vizija, išsvajota ir išsapnuota mūsų gilaus poeto Putino, perteikta, kiek sugebėta muzikoje, jau nujaučiant mūsų tautos tragediją“.

Tad nestebina netikėtai aptikta Jakubėno daina solo balsui (baritonui – nurodo kompozitorius) ir fortepijonui „Sakalai“ pagal žymiąsias Putino eiles, prasidedančias vaizdu „Lydėdami gėstančią žarą, vėlai / Pakilo į dangų margi sakalai. / Paniekinę žemės vylingus sapnus, / Padangėje ištiesė savo sparnus“. Didinga romantika išpūdingai išryškina muzikos garsais, ypač išraiškinga fortepijono partija dėl jai patikėtos filosofinės įkrovos.

Choro dainų bylos slepia įvairios būklės partitūras. Nebaigtų dainų fragmentuose apmestos pradžios, todėl nesunku suprasti darbų idėjas. Čia – sumanytos žygio dainos „Lietuva šalis gražioji“, „Užtrauksim draugai“. Veikalo „Sudiev, sudiev“ eskize įskaitomi žodžiai „kodėl apleidai šalį“... Baigti opusai nėra sudėtingi ir turbūt tinkami dainų šventėms. Vlado Jakubėno chorinių opusų aruodą papildė liaudies dainų išdailos „Oi Praurimė, Praurimė“ mergaičių chorui su choro solisčių epizodais, mišriam chorui – išplėtotą jaunosios Rauda, paplitusios dainos „Pasvarscyk, antela“ meninė versija.

Visi šie paties kompozitoriaus natų rankraščiai yra be vardo įskaitomi, iš daugumos jų grota ir dainuota. Būsimiems atlikėjams telieka juos nusikopijuoti. □

Svari knyga kitu kampu

Romualdas Kriaučiūnas

Ši knyga jau buvo kruopščiai recenzuota Ingridos Jakubavičienės („Draugas“, 2019.04.06). Tad šis rašinys nebus dar vienas knygos pristatymas. Noriu pasidailinti savo įspūdžiais kaip eilinis skaitytojas.

Kai Draugo fondas, vadovaujamas Marijos Remienės, paskelbė knygos leidybos mintį, pritardamas pasiūniau savo auką. Kai knyga buvo išleista, kažkodėl galvojau, kad ją gausiu veltui, kadangi esu aukotojas. Pasiteiravęs sužinojau, kad į tą kategoriją nepatekau, nes neužtektinai aukojau. Aukoje nors tūkstantį dolerių ją gavo su padėkos laiškučiu. Užsiskiauju ją iš „Draugo“ už 50 dol., pridėjau 5 dol. už pasiuntimą ir tuoj gavau. Ačiū!

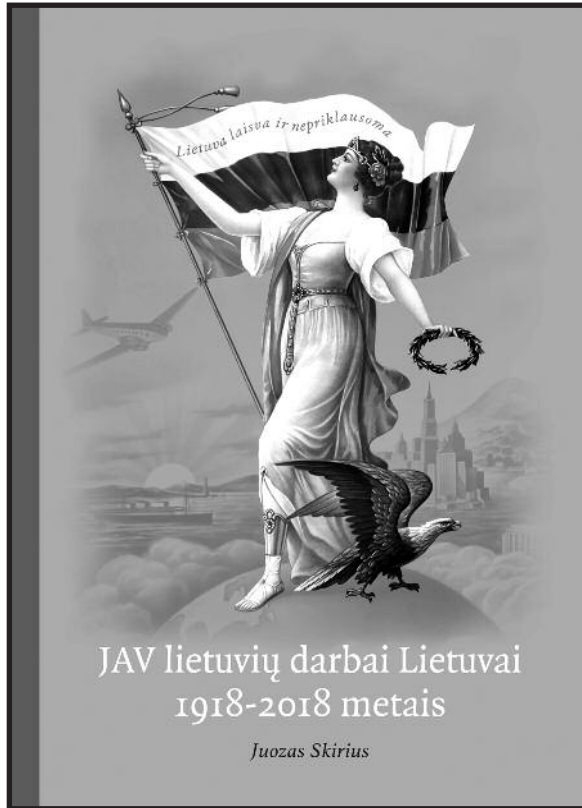
Knygą gavęs ją pavarčiau, bet skaitymą atidėjau kitam laikui. Tiesa, buvo pora atvejų, kai toje knygoje teko ieškoti norimos informacijos. Kaip jau esu pripratęs su mokslinėmis knygomis, atsiverčiau knygos pabaigą – vietovių ir įvykių rodyklę. Nustebau, nes jos nebuvo. Buvo tik asmenvardžių rodyklė su daugiau nei pora tūkstančių vardų ir pavardžių. Tada teko žiūrėti į knygos pradžioje pateiktą turinį ir penkiuose puslapiuose ieškoti, kur mano ieškomas įvykis galėtų rasti. Kadangi knyga sudaryta iš trijų skyrių, žinant, maždaug kokiu metu kas vyko, paieškos „agonija“ sumažėjo.

Ši vertinga ir turiniu sviri knyga nebuvo draugiška savo svoriu. Kažkodėl vengiau ją pradėti rimtai skaityti, nors ji buvo ant staliuko šalia mano rašomojo stalo. Po kurio laiko išsiaiškinau vangumo priežastį. Esu įpratęs knygą skaityti, laikydamas rankose ir sėdėdamas fotelyje. Šią knygą teko skaityti pasidėjus ant stalo ir sėdint ant paprastos kėdės. Nesu nei palieges, nei neįgalus, bet knygos svoris tikrai išskirtinis. Susidomėjęs nuėjau prie svarstyklių ir su knyga pasisvėriau. Po to vėl svėriau, bet be knygos. Tikėsite ar ne, bet knyga sveria beveik šešis svarus! Paažiškėjo mano vengimo skaityti priežastis. Kas gali tiek svorio rankose laikyti ir dar tuo pačiu puslapiu verstį? Skaitydamas kurį laiką iš įpratimo tikrinau, ar puslapiai nesulipę, nes jie tokie stori. Vėliau išmokau pasitikrinti puslapių numerius ir įsitikinau, kad stori lapai – popieriaus savybė ir svarios knygos priežastis.

Knygos viršelyje panaudotas vienos JAV lietuvių spaustuvės plakatas – tokius išėiviai kūrė atstacius Lietuvos nepriklausomybę 1918-1939 m. Pati knyga – iš trijų skyrių: *Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpis 1918-1940; JAV lietuviai ir okupuota Lietuva 1940-1941-1948 m.; Lietuvos nepriklausomybė 1990-2018 m. ir JAV lietuviai*. Knygos leidėjo „Draugo“ fondo vardu (2017 m. lapkričio mėnesio data) Marija Remienė aptaria knygos minties pradžią ir džiaugsmingą jos pasirodymą. Ji įsitikinusi, kad ši knyga leis mums visavertiškai suvokti Amerikos lietuvių pasišventimą Tėvynei, patriotiškumą ir milžinišką lietuvių puoselėjimo pastangas. Įdomi jos pastaba apie Lietuvos vyriausybės galimą paramą knygai: „Žinodama, kiek Amerikos lietuviai aukojo Lietuvai nuo pat 1890 metų, atsisakiau prašyti Lietuvos vyriausybės paramos“. Bravo!

„Padėkoje“ knygos autorius rašo apie knygos rašymo istoriją ir išvardija bene šimtą talkininkų. Padėkoja Draugo fondui, tapusiam jo rašomos knygos globėju. Įdomus jo paažiškinimas dėl asmenvardžių ir vietovardžių rašybos, nes vienaip rašoma Lietuvoje, kitaip JAV išėivijos spaudoje. „Pasirinkimą nulėmė knygos leidėjai, kurie Amerikoje yra pripratę prie originalios rašybos“. Mano manymu, tai korektiškas ir sveikintinas sprendimas, žinant, kad knyga buvo spausdinta Lietuvoje. Jis dar pridėjo, kad ši knyga yra savotiška padėka JAV lietuviams už jų nesavanaudišką paramą Lietuvai, už atmintį ir meilę savo senajai Tėvynei.

Knygoje tikrai gausu įvairios informacijos, apimančios šimtą metų. Man buvo ypač įdomu skaityti apie tuos metus, kuriais aš pats gyvenau. Įvykiai ir minimos organizacijos prabėgo pro akis tarsi sapnas su košmaro doze. Rašoma apie LB, ALT, VLIK politinę paramą Lietuvai. Rašoma apie BALF, Tautos Fondą, Lietuvių Fondą, JAV LB. Užsitarnauto dė-

Juozas Skirius. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918-2018 metais*. Draugo fondas, Vilnius, 2018, 680 psl.

Profesorius Juozas Skirius

Marija Remienė

mesio susilaukia Vydūno, Lithuanian Mercy Lift, Lietuvių katalikų religinė šalpa, Lietuvos vyčiai, Lietuvos vaikų globos komitetas, Lietuvos dukterų draugija, Saulutė, Vaiko vartai į mokslą, Lietuvos vaikų viltis. Toliau pristatomas Kazickų šeimos fondas, JAV lietuvių Rotary veikla, Amerikos lietuvių vaiko ugdymo draugija, Valdovų rūmų atstatymas, Mažosios Lietuvos fondas, Draugo fondas ir laikraštis „Draugas“, APPLE, Mokslo ir kultūros (iš tikrųjų turėtų būti kūrybos) simpoziumai, Balzeko lietuvių kultūros muziejus, Amerikos lietuvių kultūros archyvas. Dauguma šių organizacijų pateko ir į mano čekių knygelės įrašų stulpelį. Kažkodėl net nepamintėtas Ateitininkų šalpos fondas, padėjęs atkurti Lietuvos ateitininkų veiklą. Nepastebėjau jokių užuominų apie jaunimo organizacijas ir stovyklas - Dainavą, Raką, Neringą, Rambyną ir kt. Šiose stovyklose brendo išėivijos jaunimas, su laiku perėmęs savo tėvų ir senelių pradėtus darbus Lietuvos ir lietuvių naudai. Knygoje nepaminteta, o gal tik mano nepastebėta ir Lietuvių fronto bičiulių parama Lietuvai.

Įdomu man buvo žvilgtelėti į knygos finansavimo reikalus. Duotoje lentelėje yra išvardinti 104 aukotojai ir suaukotos sumos. Iš jų buvo gauta 49 620 dol. Daugiau nei pusė tos sumos gauta iš keturių aukotojų – Donato Janutos (10 000 dol.), Gražinos Liautaud (3 000 dol.) ir Romualdo ir Danutės Viskantų (3 000 dol.). Kitų aukos buvo mažesnės, bet taip pat reikalingos ir nuoširdžios. Atspausdinta 500 egzempliorių. Kreipiausi į knygos leidėją, prašydamas daugiau informacijos apie knygos „virtuvinius reikalus“.

Netrukus sulaukiau prašytos informacijos iš Marijos Remienės. Ji rašė, kad knyga kainavo daug, bet viskas apmokėta laiku ir nėra jokių skolų. Stebėtina! Prie išlaidų padengimo neprisidėjo jokie fondai. Lietuvos Respublikos ministerija nesikreipė ir neužsakė knygų, nors visi gavo dovanų po knygą. Knygų platinime daug padėjo buvęs LR konsulas Čikagoje Marijus Gudynas. Jis iš leidyklos paėmė 170 knygų ir visas išplatino. Po viena knygą gavo 60 Lietuvos bibliotekų, po knygą – LR diplomatinės atstovybės šalyse, kur yra lietuvių. Bent po viena knygą gavo Martyno Mažvydo nacionalinė biblioteka, įvairūs universitetai Lietuvoje, Washingtono biblioteka Amerikoje. „M. Gudyno pasišventimas platinant knygą yra neįkainojamas. Be to, jis dalyvavo knygos pristatyme Vilniuje ir Kaune ir nepaprastai gražiais žodžiais knygą įvertino“, – teigia Marija Remienė. Jai pačiai teko suorganizuoti knygos pristatymą Vilniuje, Kaune ir Lemonte, IL. Ji taip pat nuvežė 15 knygų dovanų į savo tėviškę ir išdalino mokytojams. Tai jau septintoji knyga, išleista Marijos Remienės rūpesčiu. Knygos dar yra likę 15 egzempliorių ir ji parduodama „0Drauge“. Kaina - 50 dol.

Turiu įprotį glaudžiau susipažinti su bet kokioje knygoje pateikiama asmenvardžių rodykle. Bandau rasti asmenis, kurie rodyklėje yra minimi daug kartų. Dažnos nuorodos tartum rodytų to asmens svarbą ir galimą įtaką aptariamajai temai. Pirmąsyk skaičiuodamas gavau tokius rezultatus. Daugiausia nuorodų susilaukė knygos autorius Juozas Skirius (minėtas 98 puslapiuose). Toliau – Antanas Kučas (36), Leonardas Šimutis (32), Valdas Adamkus (29), Marija Rudienė (26) ir t.t. Po to nusibasčiau pažiūrėti, kiek dėmesio susilaukė keturi mano kolegos psichologai – Justinas Pikūnas, Kęstutis A. Trimakas, Antanas Sužiedėlis ir Vytautas Vygantas. Pirmieji du daug metų po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo pastoviai profesoriavo Vytauto Didžiojo ir kituose universitetuose. Po viena kartą tepaminėti tik Antanas Sužiedėlis ir Kęstutis A. Trimakas. Aš pats net pasikėliau į puikybę, nes esu paminėtas trijuose puslapiuose!

Pabaigai grįžkime prie Juozo Skiriaus, asmenvardžių rodyklėje daugiausia dėmesio susilaukusio šios knygos autoriaus. Jis yra Lietuvos edukologijos universiteto profesorius, Pasaulio istorijos katedros vedėjas, keliolikos mokslo ir mokslo popularinimo knygų autorius. Nuoširdi padėka jam už svarbią ir turiniu svirią knygą! . □

Tamašauskas

Atkelta iš 3 psl.

Nors, kaip teigė pats V. Tamašauskas, Šiaulių teatras šiuo požiūriu ypatingas – niekada čia niekas jam nepriminė praeities, nesijautė dėl šito išskirtas, niekada čia nebuvo intrigu.

Kai paskutinį kartą bendravome, iš viso V. Tamašauskas buvo sukūręs beveik šimtą dvidešimt vaidmenų. Vis dar vaidino dešimtyje spektaklių. Ruošėsi repetuoti naują įdomų vaidmenį – karo gydytoją Čeborychiną A. Čechovo „Trijose seseryse“, jį ketino statyti Rimas Tuminas.

Sukurta daug įsimintinų vaidmenų. Pats V. Tamašauskas išskyrė iš įvairių laikotarpių keletą – Povilo Višinskio tėvą V. Jasukaitytės „Žemaitėje“, nebylį senuką R. Blaumano „Sūnuje palaidūne“, Gotfridą iš E. M. Remarko „Trijų draugų“, pulkininką Pipynę iš B. Sruogos „Dobilėlio penkialapio“.

Geriausiai vienas kitą suprato su Gyčiu Padegimu. Girdint kolektyvui šis režisierius yra sakęs: „Gaila, Tamašauskai, kad panaikino nusi-pelnusio artisto vardą, tikrai jį reikėtų tau suteikti“. O sovietmečiu, kai eidavo kalba apie panašius vardus, V. Tamašauską aplenkdamas.

Tiesa, dar anais laikais yra gavęs Televizorių gamyklos premiją už geriausią metų epizodinį vaidmenį, jau minėtąjį nebylį senuką. Tačiau šiuo atveju nereikėjo pildyti jokių anketų, kurios rimtesnių apdovanojimų atvejais turėdavo praeiti sovietinių „organų“ filtrus.

Didžiausią džiaugsmą patyrė tapęs 1999 metų Potencijos Pinkauskaitės premijos laureatu. Ši teatrinė premija buvo paskirta už aktorinį meistriškumą ir aktyvią kūrybinę veiklą. „Didelė garbė gauti tokį apdovanojimą. Pinkauskaitė buvo ne tik nepaprastai talentinga aktorė bei vyresnioji kolegė, bet ir mano dėstytoja dramos studijoje,“ pasakojo V. Tamašauskas.

Kaip pats save pagavo

V. Tamašauskas ir žmoną teatre susirado. Susipažino su Pranute, kai grįžo iš Sibiro. Penkiolika metų čia dirbo, „ten, kur reikėjo“ – ir sandėlininke, ir kontroliere, ir butaforininke, ir siuvėja. Tačiau, augant sū-

nums, vienam teko aukotis, nes iš teatro nepraagyvensi. Pranutė išėjo į Baldų kombinatą, kuriame dirbo iki pensijos.

„Geras vyras, tėvas, o kai reikia, ir šeimininkas, virėjas, – pasakojo Pr. Tamašauskienė. Buvau išmokiusi net kojines megzti, kad nesėdėtų dykas, kol bus užimtas.“

Turėjo V. Tamašauskas ir vieną didelę „nuodėmę“ – buvo aistringas žvejys. Dažniausiai ją piktnaudžiavo gastrolėse. Tokiomis aplinkybėmis Rusnėje ir didžiausią žuvį yra sugavęs – 7 kg 200 g lydeką. O kartą... ir save pagavo. Trise valtyje bemeškerojant, užsikabinus blizgei už meldų, traukiant toji įkibo į lūpą. Teko prisidengus ranka eiti per Uteną, kur teatras tada gastroliavo, ieškoti ligininės. Po chirurginės intervencijos sutino lūpa, o vakare reikia vaidinti, lyg tyčia, fotokorespondentą iš chirurgų suvažiavimo.

„Taip atrodant scenoje prisistačius publika leipo iš juoko, manė, kad taip ir turi būti“ – prisiminė, tąkart jau su šypsena, aktorius.

Žinojo šiauliečiai V. Tamašauską ir kaip dramos ratelių vadovą. Net dvidešimt metų išdirbta Baldų kombinatė „Venta“, jo aktoriai ne kartą pelnė pirmąsias vietas ir mieste, ir Lietuvoje.

„Iš saviveiklininko reikalaudavau ne vaidinti, būti spontanišku, paprastu žmogumi ir man sekdavosi,“ pasakojo V. Tamašauskas, ne vieną inžinierių į aktorius „perkvalifikavęs“.

O ką gi jam kaip aktoriui davė toji nelemta patirtis, jaunystės pergyvenimai? „Manau, kad taip pat išėjo į naudą. Juk aktoriai viską ima iš gyvenimo,“ sakė V. Tamašauskas. Ypač buvusią jo paties tragišką situaciją primindavo luošo, gyvenimo nukriausio herojaus vaidmuo John Steinbeck dramoje „Pelės ir žmonės“.

„O šiaip jau aktoriaus tokia profesija, kad scenoje privalai viską pamiršti,“ vieno pokalbio metu atkreipė dėmesį V. Tamašauskas. Vaidino net tą vakarą, kai sužinojo, kad mirė jo labai mylėta jaunutė marti. Praverko tik po spektaklio, jau namuose.

* Kai pas mus keturiasdešimtais metais mušė rusus, tada ir išmokau (rus.). □

Valstybinis Šiaulių dramos teatras

Kultūros kronika

Rugsėjo 10 d. Datonge (Kinija) vyko iškilmingas penktą kartą surengto tarptautinio fotografijos festivalio „The Power of Image“ atidarymas. Lietuva kartu su Suomija pakviestos dalyvauti kaip garbės viešnios. Organizatoriai pasirinko tris mūsų šalies fotografus: Dovilę Dagienę, Ramūną Danisevičių ir Tadą Kazakevičių. Pastarojo nuotraukų serija „Between Two Shores“ pasakoja apie unikaliausią Lietuvos vietą – Kuršių Neriją. D. Dagienės fotografijos serija „Here Then, There Now“ – tai meninis-astrofotografinis tyrimas apie laiko egzistavimą, jo trukmę, žmogaus santykį su dangaus kūnais ir laiku. Iš milžiniško R. Danisevičiaus vaizdų archyvo kuratoriai atrinko 16 fotografijų, jų rinkinį pavadino „Outside“. Organizatorius sužavėjo fotografo sugebėjimas pastebėti bei užfiksuoti gamtos ir civilizacijos susiliejimus, jo švelnus, optimistinis, kartais lyriškas, kartais ironiškas žvilgsnis.

Rugsėjo 13–15 dienomis Briuselyje vyko kasmetis Briuselio komiksų festivalis, per savaitgalį sulaukiantis apie 100 tūkst. lankytojų ir 250 komiksų autorių. Lietuvai Briuselio komiksų festivalyje atstovavo keturios menininkės. Rašytoja Jurga Vilė ir iliustratorė Lina Itagaki, kurių komiksų knyga apie tremtį „Sibiro haiku“ (jau išversta ir į prancūzų kalbą), vedė kūrybines dirbtuves istorinė tremčių tematika mokyklinio amžiaus vaikams. Iliustratorė Akvilė Misevičiūtė (Magidust) vedė dirbtuves apie lipdukų ir komiksų scenarijų kūrimą remiantis rasta daiktai. Komiksų autorė Miglė Anušauskaitė, sukūrusi knygas „10 litų. Grafinė novelė apie Darių ir Girėną“ (bendraautorė Gerda Jold), „Dr. Kvadratas. Greimas ir jo semiotika“, vedė dirbtuves apie lingvistiką menininkams.

Lietuvininkai

Atkelta iš 2 psl.

Manykime, kad ir kiti istorikai ateietyje turėtų atkreipti dėmesį į šios citatos turinį.

Toliau knygoje straipsniai išrikiuoti šia seka: „Lietuvininkai“, „Keliaujantiems po Mažąją Lietuvą. Kultūros paveldas“, „Mažosios ir Didžiosios Lietuvos studentai Karaliaučiaus universitete ir jo auklėtinių nuopelnai lietuvių raštijai XVI a. – XIX a. I pusėje“, „Prūsai, lietuviai, lietuvininkai, vokiečiai ir lenkai bei mozūrai Prūsijoje“, „Tilžės Aktas – Mažosios Lietuvos nepriklausomybės deklaracija“.

Mano giliu įsitikinimu, skaitytojai turi ne tik skaityti, bet ir naujai patirti žymaus Lietuvos istoriko iškeltų faktų, apmąstymų svarbą. Istorikas atstovauja Lietuvos pozicijas. Jos grindžiamos gausia archyvine, historiografinė medžiaga, patirtimi, kuri buvo sukaupta betarpiškai bendraujant su kolegomis Tėvynėje ir užsienyje, bičiuliaujantis su krašto senbuviais autochtonais. Visais atvejais buvo ir pasilieka nuosekli pagarba, suvokimas,

atjauta. Istorikas tiek savo straipsniuose, monografijose ar visuomeninėje veikloje, viešose paskaitose, pranešimuose nesikrato gynėjo pozicijos, bet ją sąmoningai ir nekintamai atlieka visą savo sąmoningą gyvenimą. Tai vis retesnė mūsų valstybės istorikų žyma...

Tai gi, gražaus susitikimo su vertinga knyga, mielas ir gerbiamas skaitytojas ir žmogau, pilietis. Linkėkime, kad ir kolegos istorikai atsilieps į savo cecho darbininko naujausią straipsnių rinkinį, jo keliamus faktus, apmąstymus ir teiginius.

Šis rašinys nėra išsamus monografinių straipsnių recenzavimas, bet norėjosi atidėkoti, pasidžiaugti ir laukti naujų žymaus Lietuvos istoriko knygų. Žinia, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka kaupia dr. A. Matulevičiaus epistoliarinį palikimą. Linkėkime, kad jo nenugultu laiko ir užmaršties dulkės, nes kiekviena nauja knyga, nauja monografija ar straipsnių, kitokio palikimo publikavimas – istorinės atminties ir tiesos susigražinimas. □